

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROCNINA:

Za Italijo: polletna 300 lir —

Leto XI. — Štev. 17 (225)

UDINE, 16. - 31. OKTOBRA 1960

V NOVO DESETLETJE

Se nimar držijo besede, ki smo jih napisali v našem uvodniku pred desetimi leti, točno 3. oktobra, 1950. Odgovorili smo namreč na vprašanje, zakaj smo pričeli izdajati »Matajur«. To smo takrat napisali:

»Ti si volil 18 aprila 1948. Nekateri ljudje sedijo v parlamentu in senatu s pomočjo tvojega glasu. Nihče pa se ni našel, ki bi opozoril vlado na težke pogoje Tvojega življenja. Nihče se ne briga zate: zato smo sklenili izdajati list. Z listom hočemo opozorjati na Tvoje potrebe.«

Pa še nekaj drugega smo napisali v prvi številki, kar na žalost še zmeraj drži:

»Ko bomo zahtevali naše pravice, nam bodo prav gotovo očitali iredentizem in protidržavno delovanje samo zato, da ne bo treba ugoditi našim upravičenim zahtevam. Ti jim seveda ne smeš verjeti, ker je naš namen in cilj izboljšati tvoje gospodarsko, kulturno in socialno stanje.«

Sami naši bralci naj se zdaj v oktobru 1960 vprašajo ali se tisti ljudje, ki so prišli z glasovi furlanskih Slovencev ne samo v parlament in senat, temveč tudi v provincialni svet in še celo v marsikateri občinski svet brigajo za nas furlanske Slovence. Ni ga človeka v vsej Furlanski Sloveniji, ki bi mogel reči, da se kdo za nas briga. Sami moramo svetu na glas dopovedovati, kaj nas pritisaka in žuli. In to bo delal naš list »Matajur«, brez ozira, če bo potreba še desetletja.

Prišli smo mi furlanski Slovenci že do tiste stopnje, da ne moremo biti brez našega lista.

»Matajur« bo ogledalo kaj se dogaja z našimi ljudmi doma in v tujini, kaj počenja naši oblastniki po vaseh, komunah v Cedadu in Rimu.

V desetih letih smo se navadili na razne napade. Posebno prva leta je bilo težko, tako težko ko za noben list v Italiji. Nekateri gospodi ni šlo v glavo, da bi mogli imeti mi ubogi, zapostavljeni, nevedni furlanski Slovenci čisto svoj list in ne tuje liste, ki pišejo o naših krajih, tako kot je njim prav.

Procesi in napadi po takih listih

Najbolj zanimivo je bilo, da sta nas hotela zadušiti prav oba lokalna italijanska lista, ki se bereta v videmski provinci: »Il Gazzettino« in »Messaggero Veneto.« Ko smo šele delali priprave, da bi list izšel, so šuntali oblasti proti nam, da je naše izhajanje nezakonito. Policijski komisariat v Cedadu je zbiral informacije in so nato oblasti ugotovile, da je vse v redu in skladu z zakoni. Potlej so nas skušali uničiti s procesi in nas gonili po tribunalah. Celo krive priče so najemali, da bi krivo proti nam pričali.

Ves čas, skozi deset let, ni bilo tedna, da ne bi pisali o našem listu, da ga ne bi po eni strani devali v nič, po drugi strani pa nas dolžili antidržavnih dejanj in misli samo zato, ker smo se bojevali za pravice furlanskih Slovencev.

Najhujši napadi so za nami, ker so nasprotniki sprevideli, da nas sicer ne morejo zlomiti in tudi zato, ker se po desetih letih le spoznali, da so nam delali krivico. Pa še nekaj: Javno mnenje v videmski provinci se je spremenilo, izumira stara garda nacionalistov in ljudi z netolerantno, fašistično pametjo. Dorašča nov rod naših Slovencev, Furlanov in Italijanov, ki so za prijateljsko koexistenco med narodi ob mejah in

Zakaj smo začeli izdajati »Matajur« - Izvoljeni se ne brigajo za nas - Stari nacionalisti izumirajo - Naprej s starim programom

List, ki brani Vaše interese in Vas medsebojno povezuje.

proti sovražstvu med narodi in proti izkoriščanju slabijih in nemočnih. Mi pa stopamo v drugo desetletje s starim programom: »Z listom hočemo o-

pozorjati javno mnenje na tvoje potrebe, ti brat naš furlanski Slovenec. Naš namen in cilj je izboljšati tvoje gospodarsko, kulturno in socialno stanje.«

to tudi nas in zato nam že ekonomski razlogi, pasivne cone v furlanskih brigah, emigracija pri njih in pri nas, nepriznavanje furlanščine v šolah in slovenščine pri nas, v cerkvi povsod, vse nas torej združuje. Nastopati moramo skupaj s Furlani, da dosežemo ekonomsko-socialne in jezikovne pravice.

Furlanski Slovenci nismo nikdar imeli v histeriji svojega lista in zato, nam je težko bilo pisati list in vam bralcem, da ga berete. Nismo bili tega navajeni. Imeli smo nekaj katekizmov za kršćan-

(Nadaljevanje na 2. strani)

Kaj smo skozi deset let pisali

Tre dni pred našim desetletnim jubilejem smo pregledovali deset letnikov našega lista »Matajur«. Sami smo se začudili, koliko je zbranega zgodovinskega materiala, koliko čisto svežega vsakdanjega življenja v dopisih iz vseh vaš in silišč in zaselkov Furlanske Slovenije. Stotine je gospodarskih člankov o gospodarskih razmerah v posameznih vaseh in občinah, v vsej Furlanski Sloveniji. S statističnimi podatki o stanju živine, o površini obdelane zemlje, o socialni strukturi naših posestev smo dokazali, da ljudje ne morejo živeti samo od kmetijstva v naših krajih. Ze leta 1950 smo ugotovili, da ni ekonomsko zdravo za naše kmetijstvo, ker redimo premalo živine, ko pa imamo dovolj sena. Naš list je bil tisti, ki je nimar tolkel eno stvar: Brez industrializacije ni življenja za hribovske kraje videmske province, ni življenja za Furlanske Slovence. Vsi drugi ukrepi o cona montagna, o cona depressa so samo dobri obliži, ne pa radikalno zdravilo za ozdravljenje krize.

Ze prva leta smo pisali za dve vrste ljudi: za tiste, ki ostajajo doma in za tiste, ki gredo po svetu. Najprej smo pisali o naših dekletih, o naših čeeah, kako propadajo v velikih mestih. Nato so prišli na vrsto naši minatorji, drugi veliki reveži za čeeami na kalvariji našega življenja. Na koncu so prišli na vrsto tisti, ki so ostali doma, ki drže še pokonci hiše in zemljo, kolikor morejo. Dajali smo jim gospodarske nasvete, kako naj kmetujejo, kakšne suplike in prošnje morajo pisati za razne fonde.

Porkerija sedem slovenskih županov

Pisali smo resnice o naših komunih, o naših županih, o porkeriji, ki jo je napravilo sedem slovenskih županov pod pritiskom občinskih sekretarjev na Organizacijo Združenih Narodov proti slovenskemu jeziku v šolah in v uradih. Konstatirali smo, da so naši župani, ki jih izbira stranka na vladi ubogi reveži, ki si ničesar ne upajo, nikdar nič ne protestirajo in ki se oglašajo le po komandi od zgoraj.

Tudi se nismo bali pisati o kočljivem, delikatnem vprašanju o razmerah po naših cerkvah, kjer se velika večina laških duhovnikov noče ravnati po cerkvenem nauku in učiti v jeziku vernikov ter uporabljati slovenski materini jezik pri pridigah, molitvah in petju. S prstom smo pokazali na glavnega krivca v tem vprašanju na — videmsko kurijo.

Razglašili smo nesramno postopanje nekaterih učiteljskih moči, ki so v nekaterih elementarnih šolah in v šoli za vajence v špetru kaznovali učence za vsako slovensko izgovorjeno besedo v šoli.

Ze zgodaj v začetku leta 1951 smo začeli pisati članke o avtonomiji in povedali, da se naša pomlad imenuje avtonomija, ker bi prav avtonomija prinesla Furlaniji kot neka gospodarska pomlad, razvoj in rast našega gospodarstva. Še nimar smo med najbolj intenzivnimi in prepričanimi zagovorniki deželne avtonomije.

Ceravno smo največji del člankov pisali o ekonomskih in socialnih problemih Furlanske Slovenije, smo pa le največjo pozornost posvečali glavnemu vprašanju furlanskih Slovencev: zahtevam po narodnih pravicah, po narodni enakopravnosti z Italijani glede našega materinega jezika — Naš materini slovenski jezik mora imeti iste pravice kot italijanski po določilih italijanske ustave. Vemo, da se bomo morali prav za te pravice še dolgo bojevati. Toda brez narodnih pravic nam ni življenja. Socialno in ekonomsko smo prav zaradi pomanjkanja narodnih pravic reveži in zapostavljeni. Enakopravnost v narodnih pravicah pomeni tudi zboljšanje na socialnem in gospodarskem polju.

Dolgo in uporno smo skozi leta sodelovali v boju za naše partizane in doživeli, da je prav prek procesa v Firencah prišla delno na dan resnica o furlanskih Slovencih.

Po letu 1954 smo bili mi med prvimi zagovorniki in prijatelji sporazuma, ki je bil sklenjen med Italijo in Jugoslavijo. Z veseljem pozdravljamo vsak nov sporazum in pogodbo, ki še bolj pogloblja prijateljstvo med narodi. V videmski provinci pa smo apelirali še posebej na prijateljstvo s furlanskim ljudstvom, s katerim živimo že stoletja v miru brez državnih pogodb. Kar njih žuli in boli,

delavsko!

Vsi že vemo, da se mi furlanski Slovenci spreminjamo, da postajamo iz malih kmetov delavci v emigraciji, prvi internacionalni delavci.

Smo delavci, moški in ženske, že nekaj let, odkar hodimo na tisoče v emigracijo.

Pravijo, da se je spremenila naša socialna struktura: prej mali ubogi kmetje, zdaj odvisni plačani delavci.

Ce pa pogledamo na rezultate vseh volitev pri nas pa ni nikjer videti te nove socialne strukture naših ljudi. Dajmo nimar naprej vote eni in isti stranki.

To bi še ne bilo tako slabo, če bi dajali vote taki stranki, ki bi nekaj za nas naredila. Mi pa izbiramo z našimi voti najbolj konservativne ljudi, kar jih je v Italiji za naše reprezentante v provincialnem svetu; kakšnega starega generala, kakšno demokršćansko žensko, ki se ji o naših novih socialnih problemih niti ne sanja, kakšnega gospoda, ki vidi naše kraje samo ob volitvah.

Res pa je, da prav tisti, ki so se spremenili, ki so postali delavci, narvenčji del ne morejo voliti, ker so volitve takrat, ko so še na delu v emigraciji.

Nekaj pa bi naši delavci lahko napravili: TISTI, KI PRIDEJO DOMOV ZA VOLITVE, NAJ GLASUJEJO TAKO KOT SE DELAVCEM SPODOBI. Tisti pa, ki ne morejo z dela na volitve, naj pa pišejo svojim, naj volijo tako, kot zahteva spremenjena socialna struktura, naj volijo tako, da se spremenijo tudi politične razmere, NAJ VOLIJO TAKŠNE KANDIDATE, KI BODO BRANILI INTERESE DELAVCEV DOMA IN V EMIGRACIJI!

NAPREDNE LISTE

SVEŽENART SLOVENOV

- 1) PREDAN Izidor - uradnik
- 2) TERLIKER Avgust-Jozef - posestnik
- 3) VISINTINI Attilio - delav.
- 4) PODREKA Peter - delavec
- 5) CELLONI Angelo - trgovec
- 6) BERNARDINI Augusto - trgovec
- 7) KRUCIL Lucijan - delavec
- 8) BLEDIĆ Lucijan - delavec
- 9) BODIGOJ Natale - posest.
- 10) OVISČAK Lucijan - delav.
- 11) DORNJAK Mario - delavec
- 12) PRIMOŽIĆ Emil - delavec

TAVORJANA

- 1) BATTOCLETI Giovanni - odvetnik
- 2) BREZIGAR Alojz
- 3) BURELLO Alberino
- 4) CECINO Luigi
- 5) CORMONS Angel
- 6) CECCON Nicolò
- 7) CANTARUTTI Antonio
- 8) DE CORTI Enrico
- 9) DEVINCENTI Alfio
- 10) JACUZZI Attilio
- 11) MALIGNANI Adolfo
- 12) CICUTTINI Oreste
- 13) PALUZZANO Giovanni
- 14) PICCARO Erminio
- 15) TOSOLINI Giordano
- 16) ZAMPARUTTI Pietro

NIMIS

- 1) FABRETTI Pietro - urad.
- 2) COMELLI Ruggero - posestnik

REZIJA

- 1) CLEMENTE Rihard - trgovec
- 2) BARBARINO Gelindo - zidar
- 3) BARBARINO Anton - penzionist
- 4) DI LENARDO Anton - penzionist
- 5) BARBARINO Ivan - zidar
- 6) LONGHINO Ivan - delav.
- 7) MADOTTO Renato - uradnik
- 8) BUTTOLO Alojz - penzionist
- 9) MICELLI Anton - delavec
- 10) MADOTTO Alojz - delavec
- 11) LEGA Angelo - delavec
- 12) NAIDON Izidor - delavec
- 13) NEGRO Anton - posestnik
- 14) BARBARINO Jozef - zidar

NAPREDNE LISTE

- 6) RIEPPI Mario - kmetov.
- 7) MOLINARO Bruno - Po-sestnik
- 8) ROCCO Raffaele - delav.
- 9) PELIZZO Ferruccio -
- 10) CERICCO Ugo - posestnik
- 11) PELIZZO Alojz - delavec
- 12) SILVESTRO Antonio - kmetovalec

GRMEK

- 1) PREDAN Izidor - uradnik
- 2) MAINARDIS Bruno - trgovec
- 3) BUKOVAC Ivan - delavec
- 4) FELETIĆ Franc - posest.
- 5) TRUŠNJAK Jožef - delavec

TRBIŽ

- 1) DI GIUSTO Romeo - mehanik
- 2) FABBRO Giacomo - rudar
- 3) DAICI Federico - železn.
- 4) DELLA MEA Renato - delavec
- 5) ISOLA Aldo - rudar
- 6) KRAVANJA Ferdinand - uslužbenec
- 7) MIGLIORE Pasquale - trgovec
- 8) PERESSUTTI Umberto - delavec
- 9) PUNTEL Giovanni - obrt.
- 10) TRAPPANOTO Lorenzo - trgovec
- 11) BURETTINI Ottavio - uradnik

TIPANA

- 1) TEDOLDI Vojmir - novinar
- 2) CHIARUTTINI Enzo - sindikalist
- 3) BUDULIĆ Aleks - posest.
- 4) KANCELIR Ivan - delavec
- 5) CERNETIĆ Anton - posest.
- 6) KOS Jožef - rudar
- 7) FILIPIĆ Atilij - gostilničar
- 8) MARZOLLA Mihael - delav.
- 9) PASCOLO Enzo - pek
- 10) ŠTURMA Franc - posestnik
- 11) ŠTURMA Jožef - delavec
- 12) VAZZAZ Leonildo - delav.

AHTEN

- 1) ZAMOLO Antonio - posest.
- 2) DEL FABBRO Edoardo - posestnik
- 3) CERICCO Jožef - kmetov.
- 4) MARTINUZZI Secondo - delavec
- 5) COIS Gino - delavec

Če je slaba administracija

V zadnjem numerju našega žornala smo pisal kakoš so bli žalostni šoolarji v Kravarju, zakl njeso mogli v novo šoolo, zakl komun ni plaču imprezi še pol milijona lir. Donás pa muormo povjedat, de rječ še nimar ni urejena; novi šoolski lokal stoji zaprt, otroci pa se uče v njekšni privatni hiši, ki so jo adaptirali v šoolsko avlo.

Tud impiegadi iz komun so se lamental, de njeso bli plačani za mjesca septemberja, a za te so tele dni nekaj uredil. Torej use kaže, de je šentlenarski komun v zlo slabih vodah. Kar bojo ljudje votal, ne bi smjel pozabit na tele reči, izbrati bi muorli tajšne može, ki bojo znal buojš administrirat komun, kot tisti od demokracije kristjane. V šentlenarskem komunu imajo votanti na razpolago dvje listi kandidatov: demokristjane in napredne, ki imajo za simbol nakovalno in lopato. Kot vjemó, so

sedaj na komunu demokristjani, in ti, kot vidimo, so zabredli globokó. Naj votanti par prihodnjih votacionah zatuó votajo za napredek, zakl samo takuó je upanje, de se bo obarnilo kaj na buojše.

Sv. Lenart Slovenov

Povedati moramo žalostno noticijo, da se je smrtno onesrečil naš vaščan, 40 letni Jožef Durjavič. Mož se je peljal s svojim motorinom v Čedad k zdravniku, a blizu Šenčurja je zgubil ravovesje in priletel z glavo ob asfalt. Ljudje, ki so takoj pritekli na kraj nesreče, so ga prepeljali v čedadski špitau, a ponesrečeni Durjavič je umrl že med potjo. Ranjki je več časa delal v Emurju, a je moral pred nedavnim zapustiti delo zavoj bolezní. Zapušča ženo in triletnega puobiča.

Bepi Jusič 105 letnik!

Malo je takuó visokih življenskih jubilejev, kot ga je 14. oktobra slavil Jožef Jusič iz Klenjá. Jožef Jusič je ta dan izpounu 105 ljet v krogu številne žlahte, domačinu in juških ljudi, ki so iz radovednosti paršli v Klenjë, da vidi-

Glaž domačega vina se mu še nimar prileže in tud skljedico kofeta ima rad pred sabo. Njegov spomin je včasih vreden občudovanja. Pripoveduje vse po tankosti kakoš so ga škartiral, kar je šu kot 20 ljetni puob na vizito, češ da je

jo človeka, ki ima na ramanah 21 lustrav. Videli so čilega (arzilla) starčka, ki se je usakemu prijazno posmeju in povjedu kar mu je paršo v glavo. Jusič je gluhi in zatuó ne more odgovarjat juškim ljudem, pa tud italijanskega jezika ne zna, z domačini se pa kar dobro zastopi.

Ceglih je takuó star, naj poudarimo, da je najstarejši mož severne Italije in tudí najstarejši Slovenj, se še nimar interesira za domača djela. Kaj rad gre v hljeu in potrepja živino po hrbitu in tud na puoje hodi hleat kajšna bo ljetina in če bojo venjke dobro obrodile.

salbič. Ankul ni biu bolan, pripoveduje jo domači. Lansko ljetó si je zlomu parst mjedih ga je dau v gips in preca je ozdravu. Kar se je lansko zimo prehladu, so poklalkal mjedih, ki mu je dau tablete, a Jusič jih ni teu jemati in usedno je u par tjejdnih ozdravu. Zarjes korenina, de je nima para okuol.

Jusič ima osem sinou, od tjeih adan je v Ameriki, 18 nevuodov in 28 pranevuodov. Nekaj jih je že pomarlo, on pa kot skala kljubuje tud času. Ob tjem visokim jubileju mu v imenu Slovenju kličemo: SE NA MNOGA ZDRAVA LJETA.

Slovenci iz Furlanije po svetu

Furlani v emigraciji imajo svoje »Fogolars Furlans« in »Fameise«, kjer se skupaj najdejo. Naši Slovenci se najdejo kvečjemu v kantinah ali pa po stanovanjih, kjer spijo po več skupaj. Naše čede se v emigraciji dobivajo ob nedeljah popoldne, da gredo na sprehod, v kino in redko na ples. Po vojski so v nekih emigrantskih krajih prišli skupaj ali pa so eden za drugega vedeli po našem listu »Matajurju«, na katerega so bili naročeni. Posebno v Belgiji so v revirjih karbona vsi naši ljudje vedeli drug za drugega in se skupaj našli, da so si povedali novice od doma in še kako zapeli.

Potem je prišla kriza s karbonom in so morali iskati naši ljudje delo v drugih državah: v Šviceri in Germaniji. Vse kaže, da bodo imeli v teh dvéh državah dolgo vrsto let delo. Ko bodo skupaj živeli, se bodo spet še bolj spoznali in navadili na družbo. Dobro bi bilo, da bi imeli tudí mi Slovenci nekaj podobnega kot Furlani svoje »Fameise«. Mi pri Matajurju bomo skrbeli, da bomo pošiljali v vse kraje, kjer je več emigrantov, naš list »Matajur«, da ga bodo lahko skupaj brali. Dobro bi bilo, da bi se naši emigranti zbrali v »Družine Slovenje«, ki bi se vsako nedeljo skupaj zbirali kot

prava družina in govorili o svojih problemih in o problemih svojih krajev v Furlanski Sloveniji in nam pisali, tako da bi mi publicirali in bi nato vsi naši Slovenci po svetu brali. V »Matajurju« smo nimar dosti pisali o naših emigrantih, od sedaj naprej pa bomo v našem listu še bolj sistematično pisali, kakoš je življenje v državah, kjer živijo naši emigranti, kakošni so emigrantski problemi in kje boljše kaže za delo. Prav radi bomo prinesli tudí fotografije naših emigrantov in pozdrave domačim, če nam jih pošljejo.

Rezja

Pred štirimi leti, to je pri zadnjih komunskih volitvah, smo imeli pri nas dve listi kandidatov: običajno demokristjansko in na levo usmerjeno neodvisno listo, letos pa smo obogateli, ker se je pridružila še lista »Partito Liberale Italiano«. Temu se je začudila cela videmska provinca, ker se je predstavila ta stranka edino v Reziji, če izključimo mestne občine, ki presegajo 10.000 prebivalcev in kjer velja čisti proporcionalni sistem. V listi »Partito Liberale Italiano« kandidira 7 mož, 6 iz Rezjanske doline in 1 iz Pontebe, in med temi jih je nekaj, ki so celo brezposelni ali pa nimajo stalne zaposlitve. Kdor ne pozna razmer v Reziji bi dejal, da je tu dežela bogatašev in niti zdaleka ne bi mogel verjeti, da je dežela emigrantov, kramarjev in beračev. Naj še dodamo, da je komun Rezija eden najbolj revnih videmske province. Ne moremo si drugega razlagati kot, da predstavitev liste P.L.I. v Reziji predstavlja jasek dokaz kakšna politična zrelost je pri naših ljudeh. Mesta kot so Čedad, Trbiž, Tolmeč in celo Monfalcon, liberalci niso prisotni z nikako listo, v Reziji pa, kjer ga ni delava, da bi imel delo na domačih tleh, liberalci tekmujejo na občinskih volitvah z dvema političnima skupinama, to je z demokristjansko in z levico.

Mažerole

Končno bojo le postrojili cjesto, ki vodi iz Tavorjane v našo vas. Dougo časa so obečevali, de jo bojo postrojili, a z djeli njeso in njeso začel. Naše življenje, ki je že itak težko, zakl živimo visokó v brjegu, je še buj slabo zavoj slabe poti, ki nas veže z dolino. Tele dni smo zvjedali, de bojo v kratkem odprli kantir, de bojo postrojili cjesto. Governo je dodelil za tisto cjesto 1.430.000 lir.

Klobučarji

Zlo huda nesreča se je pripetila Rutarjevim: električni tok je ubil njihovega sina Romana, ki je bil star komaj 29 ljet. Roman je teu napejati električno luč v svojo kambio v kljet. Zakl ni imeu prakse za tajšna djela ga je subit ubilo, kar je priklopil nit. Njegovi domači so sobit videli nesrečo, a mu njeso mogli nič pomagat, zakl je biu na mjesto martu.

Porčinj

Kar ne moremo vjemati, de nam bojo zarjes nardil cjesto. Kot znano, nam jo obečujajo an djelajo že cjelih 40 ljet an zavoj tega smo muorli ne vjemo kajkrat protestirati. Tele dni smo zvjedali, de je »Ministero Agricoltura« nakazalo za nardit našo cjesto že nekaj denarja. Mi ne vjerjemo preveč, zakl so nas zadosti uljekli do donás za nuos. Sadá se bližajo »votazioni« an je spet okážon, de nam kaj obečajo. Če je pa ta noticija resnična, muormo pa rečti, de je zadnji čas, de se nardi to djelo, saj plačujemo »tasse« kot tisti, ki imajo asfaltirane cjeite in zatuó ne kor pisat po raznih žornalih, de je »merito« tega ali onega onorevolja, če nam bojo nardil cjesto, ki bo vezala Porčinj, ubogo gorsko vasičó, z Ahtnom, ki leži na ravnam.

V NOVO DESETLETJE

(Nadaljevanje s 1. strani)

sko doktrino v našem jeziku, pa še molitvenike in kakoš knjigo, ki je slučajno prišla v naše kraje. Zato ni bilo lahko izdržati list skozi deset let. Pisali smo v »Matajur« čisto po knjižni slovenski za vse tiste, za starejše, ki so se praktično naučili slovenščine ali pa so jo študirali iz bukev. Dopise iz posameznih krajev pa so nam jih napisali ali povedali naši dopisniki in prijatelji v slovenskem dialektu dotičnih krajev: Iz

Nadiških dolin so dopisi sestavljeni iz tega dialekta, ki je podoben govoric v soški dolini. Iz zahodne Slovenije, iz terške doline pa nam pišejo v dialektu terških Slovencev. Edino v rezijanskem dialektu ne pišemo dopisov in člankov, ker je težko v navadnem prirostem listu transkribirati rezijanske glasove.

Seveda se ne moremo strogo držati pri pisanju v posameznih dialektih enega ali drugega dialekta, ker rasteta po radiu in časopisih vplivi italijansčine i vpliv knjižne slovenščine.

Pišemo v stranskih dialektih in v knjižni slovenščini in italijanščini

Počasi se naši bralci navajajo na knjižno slovenščino. V nekaterih vaseh v Nadiških dolinah raje bero čisto slovensko pisane članke, kot pa v domačem dialektu, toda večina naših bralcev ne bi razumela čisto slovenskih člankov.

Imamo celo vrsto furlanskih Slovencev, ki so naši prijatelji in bralci in ki so obiskovali tudí višje šole ali pa živeli dalje časa v italijanskem ambientu. Tem je italijanščina bližja, pa čeravno spoštujejo in cenijo svoj materini jezik. Za takšne naše prijatelje in za številne prijatelje, ki jih imamo po furlanskih mestih ter za napredne Furlane in Italijane, ki kažejo duh pravičnega razumevanja za naše probleme, pa pišemo sem pa tja principialne članke v italijanščini o problemih, ki so vsem prebivalcem videmske province skupni.

Naši nasprotniki napadajo naš list in se norčujejo iz njega. Pa vendar se o nobenem tedniku ne piše toliko kot o »Matajurju«. Za napake so krivi tisti, ki niso pustili naših ljudi do šol, do služb, do samoupravljanja. Po raznih dialektih, v katerih je pisan in po vsebini svojih člankov je »Matajur« pravi glas svojega ljudstva: Takšno kot je naše ljudstvo kot so razmere pri nas, takšen je naš list in zato ga ljudje berejo. Ako bi bil drugačen, ga ne bi vzeli v roke.

Ob desetletnici obstoja se spominjamo našega sorednika Avgusta Zamparuttija iz Špetra, ki je na žalost umrl že po nekaj mesecih sodelovanja. Pisal je v čistem narečju, ki se govori okoli Špetra.

Zahvalni smo vsem našim ljudem, ki so nam prinašali že od vsega začetka vesti in dopise ter list brali. Pred desetimi leti je bilo junastvo brati list, ker so ga vsi preganjali.

Sedanja podoba »Matajurja« je takšna, da najbolj ustreza razmeram v Furlanski Sloveniji. Marsikaj bi se dalo izboljšati. Kajpada bi bilo bolje, če bi list izhajala bližje, na primer v Vidmu. Toda že od vsega začetka so bile na delu naciona-

listične sile, ki tega niso dopustile. Sčasoma bo potreben tednik, ker nimar bolj rastejo stotine bralcev, ki jim je list v lastnem materinskem jeziku nujno potreben in ga pogrešajo, ako ga ne dobijo.

»Matajur« spada po desetih letih k stvarim, ki so karakteristične za Furlansko Slovenijo, je del njenih ljudi, njenih žokov, burice, vasi in predvsem njene govorenja. Na poštah »Matajurja« ne zadržujejo več in ga ne plenijo kot v prejšnjih letih. Lokalni faktorji, lokalne majhne oblasti: Poštariče, karabinjerji, financarji, učiteljice, občinski pisarji in gvardjani so se na »Matajur« nekoliko navadili in se zato tudí večina naših ljudi ne boji več zamere, ako ga majhni laški krščanski demokratiški »federali« vidijo z Matajurjem v rokah.

Gledali bomo, da bo »Matajur« hodil še bolj pogosto, če le mogoče vsak teden v vse naše vasi, v vse kraje v tujini, kjer živi najmanj pet naših čed in puob v emigraciji. Poslušali bomo in gledali, da bo »Matajur« še z naprej pisan v bogatih slovenskih dialektih naših desetih dolin, tako da ga bodo zastopili ti stari in ti mladi. Dokler ne bodo učili tudí slovenskega jezika poleg laškega v naših šolah bomo pisali tudí v pravi slovenski gramatični govoric zato, da se navadimo pisati in govoriti tudí v našem knjižnem slovenskem jeziku.

Ne smemo pustiti 35.000 furlanskih Slovencev, da ostanejo brez lista, ker jim je mati in oče, svetovalec, učitelj in vodnik po njihovih poteh doma in v tujini. Najhujše je že za nami! Naši ljudje so z nami, ker so v desetih letih spoznali, da smo jim edini prijatelj! Dobili so v nas zaupanje. Italijansko javno mnenje pa je sprevidelo, da so jih nacionalisti o nas nalogali, da smo pač samo furlanski Slovenci, ki so nimar izpolnjevali svoje dolžnosti, nikoli pa uživali pravice. NAPREJ ZA PRAVICE FURLANSKIH SLOVENCEV!

«Navjem - naznam»

»Navjem — naznam« so govorili ubogi prebivalci Mažerol, ko so prihajali k njim poizvedovat, kdo je križal in umoril Pierino Cassino. Tako je pisal najbolj razširjeni rotocalco, napol monarhistični tedenik »Oggie« v svoji številki 38 z dne 22. septembra letos. Na štirih straneh s slikami preko cele strani je znani italijanski reporter opisoval razmere v Mažerolah: po njegovem pripovedanju imajo Mažerole približno 300—330 ljudi. V vasi je pet gostiln, torej pride na šestdeset ljudi ena gostilna. Ljudje so pridni za delo, toda zaslužijo komaj po 7 tisoč lir mesečno na osebo, vsa vas skupaj torej komaj dva milijona lir na mesec.

Prebivalci so Slovenci, ki so prišli v te kraje okoli leta 1.000 po Kristusu.

Polovica prebivalstva dela v Belgiji in Nemčiji. V emigracijo hodijo tudi žene.

Se ne morejo izražati v italijanski

Med seboj govorijo neko težko razumljivo slovenščino, ki je ne razumejo niti Slovenci in ne morejo se vsi izražati dobro v italijanski.

Zdravnik D'Onofrio, ki prihaja enkrat na teden iz doline, in karabinerji očitajo Mažerolcem, da so pijanci.

Mažerolci so po pripovedovanju lista »Oggie« prepirljivi in uporni ter so se že leta 1912 uprli, ko je vse prebivalstvo šlo na Čedad zahtevati vozno pot do svoje vasi. Oblasti so morale poklicati na pomoč oddelke alpinov, da jih je pomiril.

Nashe misljenje

Takšne žalostne stvari o eni vasi Furlanske Slovenije piše ilustrirani tedenik »Oggie«. Naš list se ne spušča v proučevanje, kdo je križal in umoril Pierino Cassino in ali je bil sploh umor. O tem bo določalo porotno sodišče dne 21. novembra v Vidnu. Vprašanje je ali bo sodišče sploh moglo ugotoviti resnico, ko pa nočejo ljudje v vasi ničesar povedati in ko so posamezni obtoženi najprej nekaj izjavili, nato pa spet vse preklkali. Poznamo predobro takšna zasliševanja posebno v primerih, ko ljudje ne obvladajo dobro italijanskega jezika.

Nas zanima splošna slika o Mažerolah. Fonovno smo že pisali v našem listu, kako je razširjen alkoholizem po nekaterih naših hribovskih vaseh in kako ponekje tudi žene pijejo.

Emigracija — materialno in moralno zlo

Dalje smo pisali tudi, da je emigracija ne samo materialno zlo, da propadajo njive, polja in poslopja, ampak tudi ljudje in sicer *zdravstveno in moralno*. In sicer propadajo ne samo emigranti, ki morajo živeti v emigraciji stisnjeni po več skupaj v kakšnih stanovanjskih luknjah, s slabo hrano in na težkem nagobarnem delu.

Moralno bolj kot fizično pa propadajo tudi tisti, ki ostanejo sami doma, žene brez mož, sestre brez bratov, stari ljudje

brez sinov in hčera. Pisali smo že, da so naše vasi polne varnostnih organov: karabinerjev in finančev z dobrimi plačami v naših vaseh, kjer so skoro vse poročene žene brez mož, ker so ti na delu v emigraciji.

Naša vas je zaradi emigracije razbita, ker so razbite vse naše družine. In tudi pride do nemoralnega življenja, do pijančevanja, do raznih grdih dejanj. To se dogaja ne samo pri nas ampak po vseh emigrantskih vaseh po vsej severni Italiji.

Pri nas pa je stvar še poslabšana, ker nimajo naše vasi nobenega moralnega vodstva. Don Silvio Prestento bi bil dober far za italijansko vas, v Mažerolah pa ne more opraviti ničesar, ampak še dela celo škodo, ker ne zna jezika svojih vernikov, ker se mu ne bo nobeden odprl, ampak mu bodo tudi njemu govorili domačini v vseh stvareh »navjem, naznam« kot karabinerjem. Dona Silvia Prestenta ne smatrajo ljudje za duhovnika, ampak bolj za političnega agitatorja z njegovim televizorjem in kinematografom, da bi ljudi čimprej navadili italijansčine in jih čimprej denacionaliziral. Vsa vas je pri vsakih volitvah glasovala 80% za demokracijo kristjano, a ta demokracija kristjana še ni zganila niti prsta, da bi zavladele v Mažerolah človeške razmere, takšne kot se za uboge kristjane spodobi.

Študenti iz vseh delov sveta prihajajo na študij na jugoslovanske univerze

Jugoslovanske univerze in visoke šole so vedno bolj privlačne tudi za tuje študente, ki prihajajo leto za letom prav iz vseh delov sveta. Samo v zadnjem šolskem letu je na jugoslovanskih univerzah študiralo 359 tujcev, izmed katerih jih je bilo 313 tujcev, izmed katerih jih je bilo 313 na rednem študiju, 46 pa na specializaciji ali na študijskem izpolnjevanju.

Komisija za kulturne stike s tujino je v preteklem šolskem letu stipendirala 133 študentov, ki so prišli iz Alžirije, Etiopije, Iraka, Sudana, Gane, Toga, Jordana, Združene arabske republike Burne, Kenije itd.; na lastne stroške pa so študirali mladinci iz Jordana, ZAR, Italije, Amerike, Bolgarije, Češkoslovaške in Zahodne Nemčije.

Tuji študenti uživajo med študijem v Jugoslaviji iste ugodnosti kot domači, predvsem pravico do bivanja v študentskih domovih in do brezplačne zdravniške oskrbe. Poleg tega imajo posebne ugodnosti pri učenju jugoslovanskih jezikov, pri uporabljanju in nabavljanju pomožne literature ter pri pripravljanju diplomskih in doktorskih del.

Profesor Stanko Škerlj o Furlanih in njihovi poeziji

Stari prijatelj Furlanov, univerzitetni profesor Stanko Škerlj v Ljubljani se je ob novih prevodih Alojza Gradnika iz furlanščine spet spomnil z ljubeznijo Furlanov in daljšem članku revije »Naša sodobnost«.

Filologi in etnologi, zgodovinarji in geografi vedo, in danes to ve še marsikdo iz širšega občinstva, da je furlansko ljudstvo posebna jezikovna in etnična enota v romanskem svetu. Večina jezikoslovcov ne prišteva furlanščine k italijanskim dialektom, temveč ji daje mesto v posebni retoromanski jezikovni skupini.

V položaju in zgodovinski usodi Furlanov marsikaj »spominja« na usodo in ljudski lik Slovencev.

Pa vendar so med obema narodoma in njunimi potmi velike, globoke razlike. Slovenci so se kljub vsemu pritisku ohranili v približno trikrat večjem številu kot Furlani. Slovenska narodna individualnost je davno in nedvomno potrjena, medtem ko razmerje Furlanov do Italijanov in etničnem in zlasti v jezikovnem pogledu ni jasno in ne dokončno opredeljeno. Za furlanščino še danes ni odločeno, ali ji gre označba pravega nacionalnega književnega jezika, ali je le zelo razvit dialekt in leposlovni rabi. Najzavlednejši odločno zahtevajo furlansko javno šolo.

Ni mogoče prezreti, da je odporna sila Slovencev nekatrkrat dinamičnejše, siloviteje bruhalo na dan kot odpornost Furlanov. Tako je bilo v dobi kmečkih punitov, tako predvsem ob strahotnem spopadu komaj preteklih dni. Najdragocenejši del pesniške tvornosti Furlanov vse do danes je verjetno njihova ljudska pesem in ljudska pravljica. Zlasti originalne po vsebini in obliki zanimive so njihove lične »vilotee«.

Furlanske umetne pesmi iz XVI., XVII. in XVIII. stoletja potekajo izpod peres diletantov. Edini grof Ermete di Colloredo (1622—1692) je imel nekaj več daru.

Za svojega najbolj reprezentativnega pesnika štejejo Furlani še danes Pieri Zoruta (1792—1867).

V drugi polovici XIX. stoletja je porajajoča se furlanska proza zanimivejša in važnejša kot tradicionalni verzi... Zlasti v bajkah in pripovedkah Caterine Percoto je čisti furlanski izraz v lepem skladu s pristržno preprosto vsebino.

Generacija po drugi vojni čuti problem furlanskega idioma še mnogo globlje in bolj pekoče kot prej.

Trije avtorji, prevedeni po Gradniku pripadajo književnemu krožku »Risultive«. Raba furlanščine v resni in resnični umetnosti je potrjena.

O vzrojni vlogi učiteljev v Mažerolah ne maramo niti izgubljati besed. Kot da jih ni. Same razmere v Mažerolah so najbolj dokaz, da so šola in njeni učitelji z učnega in vzgojnega stališča popolnoma odpovedali.

Krščanska demokracija, ki ima vso oblast v rokah v Furlanski Sloveniji samo pobira vote, ne da pa našim krajem nič. Toda še huje: s sistemom tujih ljudi, ki ne znajo jezika domačinov, z zarostavljanjem domačega jezika, z napačno šolsko metodo v tujem učnem jeziku, s tujimi duhovniki v cerkvah počasi razjeda našo vas.

Krščanska demokracija se povrh vsega z vso silo bori, da ne bi kdo dvignil ljudi iz njihove zapuščenosti, da jim ne bi odprl oči, da se ljudje ne bi uprli zaradi obupnih ekonomskih, moralnih in nacionalnih prilik.

VASKI MOTIV IZ MAŽEROL

V prvi vrsti hoče Jugoslavija s tem v smislu poziva OZN pomagati mladini v zaostalih predelih sveta, toda zanimivo je, da je bilo na specializaciji v Jugoslaviji največ študentov iz najbolj razvitih dežel Evrope: iz Velike Britanije, Zahodne Nemčije, Italije in Avstrije.

Po dosedanjih prijavah je računati, da se bo število tujih študentov na jugoslovanskih univerzah v novem šolskem letu še povečalo.

(Nadaljevanje s 3. strani)

ne ozirate na moj stan...«

Obšlo ga je tako razburjenje, da mu je vzelo glas.

»Vse mi je znano,« je rekel prefekt po trenutnem premolku. »Toda nisem vedel, da so trdo ravnali z vami. To ni moja krivda, zgodilo se je proti moji volji. Zagotavljam vam da se poslej kaj takega ne bo več prigotilo. A da se je pozornost oblasti obrnila prav na vas, v prvi vrsti na vas, za to je moral biti povod, verjemite! Ali se ničesar ne spominjate?«

Cedermac je bil znova potisnjen v obrambo. Misli so mu mrzlično delovale, a se ni mogel spomniti, kar bi ga količkaj obremenjevalo.

»Ničesar nimam na vesti, ekscelenca.« Prefekt se je nasmešnil.

»Ne spominjate se? Izrazili ste se, da se nikoli ne uklonite, da ste pripravljene prevzeti vse posledice in da se niti ječe ne bojite,« ga je motril skozi rahlo stisnjene veke. »Ali ni tako, prečastiti? Glede na vašo starost in ugled bi nam bil vaš pristaneč posebno dragocen; mlajšim bi dali dober zgled. Vi pa se upirate...«

»Moram!« je Cedermac goreče vzkliznil. »Kot duhovnik ne morem storiti drugače...«

»Kot slovenski duhovnik, recite!« mu je prefekt segel v besedo. »Ne pozabite, prečastiti, da pred menoj ne sedite kot duhovnik, ampak kot državljani. Zdi se mi, da vaše ravnanje sloni na nekem osnovnem nesporazumljenju. Te zadeve ne smete presojati s cerkvenega stališča, to je docela zgrešeno. Vprašanje, ali kot duhovnik lahko pristane na to, so ure dila že drugi; midva ne smeva in ne moreva spreminjati njihovih odločitev. Zdi se samo stvar izvedbe, zgolj policijska zadeva. Ne moremo več trpeti, da bi se nadaljevala potrditvena propaganda na prižnicah.«

Besede so bile izgovorjene odločno, vendar brez ostrosti. Cedermac jih je bil že slišal od poročnika, pozneje od komisarja, četudi niso bile povedane s to odkritostjo, ki jo je prefektu dovoljeval visoki položaj. Zadelo so ga, pomračil se je in se

PREKMURJE nekoč in danes

Na skrajnem severovzhodu slovenske zemlje, onstran reke Mure, je dežela ki ji pravimo Prekmurje. Meri okoli 1000 km² in ima okoli 100.000 prebivalcev. Tretjina je ravna dve tretjini pa sta v gričih, visokih do 400 m. Ta dežela je v marsičem sorodna Beneški Sloveniji. Njeni prebivalci se tudi še danes imenujejo »Slovenci, Slovence«. Do leta 1919 je bilo Prekmurje pod madžarsko državo in politično ter kulturno docela ločeno od ostalih Slovencev, zato se je čisto drugače razvijalo. Imeli so samo verske in redke poučne knjige ter časopise v svojem narečju, slovenščina pa je imela svoje pravice le v cerkvi. Ker se je pomadžarjevanje pričelo šele v novejšem času, ni doseglo uspeha, zlasti ker je bila duhovščina narodno zavedna. Že od 1715 so nastopali prekmurški pisatelji Franc Temlin, Mihael Sever, Stefan in Mikloš Küzmič, Mihael Barla, Jožef Košič, Imre Augustič, Janoš Kardoš in drugi. V 20. stoletju pa je bil veliki borec za narodne pravice prekmurski Trinko — dr. Franc Ivanócy.

Ker je Prekmurje gosto naseljeno, se je prebivalstvo že pred 70 leti pričelo seljevati v Ameriko. Drugi pa so hodili na poletno in jesensko delo na madžarska veleposestva. V stari Jugoslaviji so hodili v velikem številu kot sezonski delavci v Nemčijo in Francijo. Osvoboditev izpod madžarske vlade 1919 je prinesla Prekmurju združitev z ostalimi Slovenci v Jugoslaviji. Žal je osem slovenskih vasi z okoli 7000 prebivalci ostalo še na Madžarskem v okoli Monostra — so porabski Slovenci. Slovensko šolstvo, ustanovitev gimnazije v Murski Soboti, knjige, časopise, društva — vse to je omogočilo v Prekmurju velik kulturni napredek, ki je sprostil tisočletja zadržane narodne manjšine. Dežela je dobila veliko izobražencev vseh panog, posebno inženirjev in zdravnikov, nekaj znanih delavcev in pisateljev med katerimi je najpomembnejši Miško Kranjec. Madžarska zasedba med zadnjo vojsko je

ta razvoj sicer zavrla, toda ponovna osvoboditev 1945 ga je še bolj pospešila.

Tako je danes gospodarsko življenje v Prekmurju pričelo nov razvoj. Čeprav so na ravninskem delu dežele lepa polja, vendar tudi tod ne pridelajo dovolj za preživljanje, še manj pa na gričavatem Goričkem. Zato gredo v velikem številu po vsej Sloveniji, pa tudi ostali Jugoslaviji, kot delavci vseh vrst v tovarnah in podjetjih, dekleta kot gospodinjske pomočnice itd. Mnogo pa jih najde zaposlitev doma v raznih podjetjih in novih tovarnah za mleko v prahu, za perilo, zlasti pa pri pridobivanju nafte v Lendavi in pri iskanju nafte v raznih krajih Prekmurja. Nafta je izredno naravno bogastvo vse Slovenije. Namesto nekdanjih veleposestev madžarskih grofov, knezov in drugih bogatinov so danes v Prekmurju številna državna in zadružna posestva, ki zaposlujejo, veliko število poljedelskih delavcev. Vzorno žitogojstvo posestvo je v Beltincih, kjer so vzgojili nove sorte pšenice. Velikega pomena je kmetijska šola v Rakičanu.

Veliko ljudi zaposlujejo tudi mnoge nove gradnje državnih in zasebnih stavb, stanovanjskih hiš za nameščence in delavce. Foleg tovarn se gradijo tudi mnoge nove šole. Šolstvo je po osvoboditvi še posebej napredovalo. Gimnazija v Soboti ima novo zgradbo, ustanovila se je tu srednja gospodarska in učiteljska šola, ki vzgajata za vse Pomurje prepotrebni strokovni naraščaj. Ustanovili so lastno založniško podjetje, ki ima najmodernejše tiskarske stroje. V nekdanjem velikem grofovskem gradu sta poleg mnogih uradov nastanjeni Pomurski muzej in študijska knjižnica. Velik napredek so tudi nove osemletne ljudske šole. Razume se, da imajo v večjih krajih kinodvorane, prosvetna in kulturna, pevska in druga društva. Zelo je napredovala zdravstvena služba po vaseh in razširjena je bila bolnica v Soboti.

(Se nadaljuje)

Kaplan Martin Čedermac

ves trd zastrel v podobo na steni. Ni bilo časa za občutke. Zdrnil se je, naredil kretanje, kakor da se hoče dvigniti, a je obsedel.

»V cerkvi sem zmeraj oznanjal le božjo besedo.«

Prefekt je sprejel ta odgovor za več ali manj spreten izgovor, nekaj trdega mu je stopilo v zresnjene oči. V nekaterih vprašanjih, ki so se tikala države, ni poznal ugovora... Kot mlad, goreč nacionalist je bil odšel v vojsko, ob pohodu na Rim je bil v prvih vrstah. Dokazal je dovolj gorečnosti in zmarnosti, da se je v službi

tra.

»To trdite vi,« je skrilil ustnice. »Toda mi imamo v rokah dokaze. Prečastiti, zdaj ne govorim izrecno o vas.«

»Če imate dokaze proti komurkoli,« je rekel Čedermac s trdnim glasom, »zakaj ga ne postavite pred sodišče? Saj imate postavbe za obrambo države. Teda naj bi nastopile tudi priče.«

Prefekt ga je gledal nekaj trenutkov. Ne, »il prete slavo« se ni pretvarjal, preveč iskrenosti mu je bilo iz glasu. To mu je omililo strogost, oči so mu dobile zopet mehkejši izraz.

»Res, otipljivih dokazov žal ni,« je priznal z neopredeljivim nasmehom. »Besed ni mogoče ujeti in obdržati. Toda verjamem o zanesljivim pričam, ki so nam to zatrdile; teh pa iz razumljivega razloga ne moremo izdati.«

»Priče, ki morda niti ne razumejo našega jezika,« je vzkliznil kaplan.

»Ne, ne; vi se motite, prečastiti! Priče, ki dobro razumejo vaš jezik, ki so vaše narodnosti,« je prefekt poudaril besedo za besedo. »Morda — morda, pravim! — so celo vašega stanu.«

Cedermac je za trenutek umaknil pogled. Bil je globoko zadet, leden srn ga je spreletel po telesu, a hkrati mu je tenka bolečina kot z iglo predrila srce. Misel, proti kateri se je zadnje dni bojeval, je kot utelešena senca stala pred njim. Skubin! Moj bog, saj ni hotel sumničati, vendar se je v tem trenutku čutil zanj neizmerno oblatenega. Stiskalo ga je v grlu, za hip ga je bilo popolnoma razorožilo. Sključil se je kakor pod bremenom, se zavedel in se znova vzravnil.

»Morda, ekscelenca,« se mu je tresel glas, »morda imamo kakega nasprotnika, ki se je iz sebičnih namenov ponižal do obrekovanja. In če bi tudi bilo res — ali naj zaradi ene suhe veje posekate celo drevo in ga vržete v ogenj?«

Prefekt je skomiznil z rameni.

»No, recimo da smo v zmoti! Recimo! Toda že to, da pridigujete v nekem tujem jeziku...«

»V domačem jeziku, katerega edinega ljudje razumejo.«

(Dalje prihodnjic)

FRANCE BEVK GOVORI OB ODPRTEM GROBU POKOJNEGA PISATELJA DAMIRA FEIGLA

naglo povzpel kvišku. Zanj ni bilo preteklosti, nekdanji politični in kulturni boji so mu bili tuji, duhovnikov ni sovražil, a jih tudi ni ljubil. Sovražil ali ljubil jih je le toliko, kolikor so nasprotovali ali sodelovali pri boju za dosego političnega smo-

PISATELJ BEVK OB SVOJI 70-LETNICI :

„Po svojih močeh bom tudi nadalje dal vse...“

Ko je predsednik Ljudske skupščine LR Slovenije Miha Marinko na slovesnem sprejemu izročil pisatelju Francetu Bevku Red zasluge za narod prve stopnje, s katerim ga je ob njegovi sedemdesetletnici odlikoval predsednik republike Tito, se je jubilatant ginjen zahvalil za odlikovanje, za darila in za številne čestitke ter izjavil: »Po svojih močeh bom tudi nadalje dal vse, kar bom mogel, v korist naše socialistične domovine.«

Ob Bevkovi sedemdesetletnici je bilo v Sloveniji več prireditev in slavnosti posebno slovesno pa so jubilej enega najplodovitejših slovenskih pisateljev proslavili v goriškem okraju. Sprejema goriškega okrajnega ljudskega odbora so se poleg jubilarita udeležili tudi visoki predstavniki političnega in kulturnega življenja s rodopredsednikom Izvršnega odbora LRS Jožem Viljanom na čelu. Navzoči so bili tudi predstavniki Slovenske prosvetne zveze iz Trsta, Gorice in Beneške Slovenije.

Po sprejemu so odprli posebno razstavo o življenju in delu pisatelja-jubilarita, ki jo je priredila študijska knjižnica. Razstava obsega vse Bevkove knjižne izdaje, prevode njegovih del v tuje jezike ter razne revije in časopise, pri katerih je pisatelj sodeloval. Goriško gledališče pa je počastilo Bevkovo jubilej s tem, da je kot prvo premiero letošnje igralske sezone uprizorilo pisateljevo dramatisirano povest iz kmečkega življenja »Krivda«.

V imenu furlanskih Slovencev je pisatelju Bevku čestitalo k njegovi 70-letnici prosvetno društvo »I. Trinko« iz Čedad.

ENA ZADNJIH SLIK FRANCETA BEVKA - SEDEMESETLETNIKA

FRANCE BEVK:

Kaplan Martin Čedermac

V naslednjem trenutku je vstopil sluga. »Prosim, prečastiti! Ekscelenca prefekt vas čaka.«

Martin Čedermac je vstopil.

Za trenutek je obstal za vrati, pogled mu je splaval po prostorni, nekam prazni sobi z veliko pisalno mizo ob zadnji steni. Stojala z leksikoni in spisi, v zeleni posodi bujna aspidistra, velika, čez polovico stene segajoča podoba človeka z jeznim izrazom na ustnicah in ostrim pogledom. Prefekt je sedel tik pred njo; bila je kot ozadje, s katerim se je zival v svoji črni uniformi.

Mlad, širok obraz olivne polti in črnih, gladko počesanih, svetlikajočih se las. Po naravi ljubeznive oči so se mu silile v strogost; tudi uradni togi izraz obraza je bil malce narejen. Vse na njem je kazalo na prirojeno uglajenost meščana, ki je zavzel odlično mesto.

Gospod Martin se je pogreznil v nizek usnjen naslanjač ob pisalni mizi.

»Hvala, ekscelenca!«

Gledala sta se nekaj trenutkov, kakor da se do konca presojata, nato sta se oba hkrati nasmehnila.

»Prečastiti, zdite se mi tako znani. Ali se nisva nekoč že videla?«

Da, Čedermac ga je na videz poznal že od prej. Ni si tajil, da mu je na pogled vzbujal simpatijo in zaupanje. V trenutku mu je skopnelo pol mrznje, vilo mu je poguma, a obenem ga je razorožilo.

»Da, ekscelenca« je odgovoril. »Ob blagoslovitvi občinskega vodovoda...«

»Da, res! Nisem se motil. Za obraze imam dober spomin, le za imena... posebno za vaša imena... Kaj pravijo ljudje? Ali so zadovoljni?«

»Vodovod je velik blagoslov za naš okraj.«

»Režim stori vse, kar je v njegovi moči,« je prefekt naglo poprijel. »V tem pogledu se še nikoli ni toliko storilo. Le priznajte! Umevno, da zahteva to tudi marsikatero žrtev... ne le žrtev posameznikov... Nekateri pa tega nočejo in ne morejo razumeti,« je pozorno pogledal Čedermaca, »in nasprotujejo režimu, ki se trudi za javno blaginjo... Ali ni tako, prečastiti?«

Čedermac je za trenutek zmedel prodorni, malce lokavi pogled. Zadnje besede so se očitno nanašale na dogodke zadnjih tednov.

»Ne, ljudje so le hvaležni. Poznam jih in lahko mirno trdim, da pri njih nikoli nisem opazil niti najmanjšega nasprotovanja.«

»Ne mislim ljudi,« je rekel prefekt s poudarkom. »Kmetje so dobri, mirni, delavni vdani; proti njim še nikoli ni prišla nobena pritožba. Žal da tega ne morem trditi o njihovih dušnih pastirjih...«

Gospod Martin je bil zbezan; prišel je, da bi napadal, a se mora braniti. Hkrati mu je bilo to tudi po volji; pogovor je brez slepomišljenja krenil v jedro stvari. Treba je bilo le navezati besedo.

»Ne spominjam se, da bi bil kdaj dal povod za najmanjšo pritožbo,« je rekel pritišano, stisnilo ga je za srce. Žal se je zopet opogumil. »Toda jaz bi se imel pritožiti zaradi mnogočesa,« je napadel. »Prav to me je danes privedlo k vam, ekscelenca...«

»Tako?« Prefekt se je narejeno zavzel. »Le veseli me, da se obračate naravnost name,« je vzel svinčnik in ga zopet spustil na mizo. »Kakšne so vaše pritožbe, prečastiti?«

Iz glasu je zvenelo rahlo roganje. Vse ve, je pomislil Čedermac; obvestili so ga, a se pretvarja. Ta trenutek bi mu bila ljubša surova odkritost.

»Ekscelenca, morda vam ni znano, kaj se godi zadnje čase. Čudim se takemu ravnanju z menoj, samo z menoj,« je poudaril, »že glede na moja leta, ako se

(nadaljevanje na 4. strani)

FRANCE BEVK

Pismo iz Benečije

Prve dni oktobra se je začela sovražnikova ofenziva. Z dveh strani iz Puštal in s Trnovega, so Nemci pritiskali proti Lokvam. Brigade so bile na položajih, neoboroženo osebje štaba in političnih predstavnikov se je umikalo na vzhod skozi Trnovski gozd. Ko smo zapuščali vas, se mi je zdelo, da pokajo mine in regljajo strojnice že tik za Kueljem, na katerem stoji cerkev. Tisto jutro se je bilo po mnogih vedrih dneh nebo pooblačilo, s prvimi streli je začelo na gosto deževati. Močilo nas je kot skoraj na vseh daljših premikih. Kaplje so drsele za vrat, vlaga je pronicala do kože in zbužala mrščalico po telesu.

Bili smo premočeni, tresli smo se od hladu, ko se nam je onkraj gozda, globoko pod nami, odprla Vipavska dolina. A bolj smo jo slutili, kot videli, zakaj bil se je že zgostil mrak in je nastala noč. Pod nebom so brneli motorji, ki so se zdaj približevali, zdaj oddaljevali v velikih krogih. Tisti večer so bila priletela zavzniška letala, da nam vržejo nekaj blaga. Ker so zaman iskala signalnih ognjev, so zopet odletela.

Za nekaj minut smo se ustavili na Dolu, pred porušnim letoviščarskim hotelom. V trdi temi ni bilo razločiti niti hiš niti sivih skal na robovih vrtač. Od blizu smo se sami

sebi zdeli kot pošastne, izgubljene tenje. Iskali smo se, se tiho klicali in urejali. Fosamezne vrste so izginjale v temi, da si v tej ali oni izmed samotnih, raztresenih hiš počesejo zavetja. Ni zagorela vžigalica, ni se zvišal glas, še stopinje so bile pritišane na pesku, ko smo odhajali dalje proti Otlici. Cesta je bila kot razbrisana v nočni pokrajini, pod nebom brez zvezd, ki je venomer rosilo.

Visoko nad vasjo je kot zleknjena žival počivala v bregu samotna hiša. Tu je bil konec poti. Za koliko časa? V nji nismo našli nikogar od odraslih — le tri otroke, ki so nas gledali z radovednimi, malce začudenimi pogledi. Sušili smo se ob velikem ognju, ki je gorel na nizkem ognjišču, in se greti z vročim čajem. Polegli smo počisti slami v izbi in v kamri in se vdajali ugodju suhote in toplote. Streljanje je bilo skoraj potihnilo, le zdaj pa zdaj se je v dolgih presledkih oglašilo iz daljave.

Začelo se je zopet z novim jutrom, ki je sivo pogledalo skozi mala okna in nas zbudilo iz sanj v malce tesnobno resničnost. Sede za živno, vegasto mizico, ki se je nerodno pozibavala, sem pregledoval došlo pošto. Kurirske poti niso bile pretrgane, dnevno delo je šlo dalje, zamenjali smo le kraj, hišo in mizo. Eno izmed pisem je bilo naslovljeno name. Prišlo je iz Beneške Slovenije. Tega se tako živo spominjam, kakor da se je zgodilo včeraj. Med mračnimi stenami je zaudarjalo po plesnobi, zunaj pa je iz nizkih jesenskih oblakov, ki so se kot strop oslanjali na vrhunce gričev, rosil gost dež. Z Lokve pa so se venomer, zdaj v kratkih presledkih, zdaj nepretrgano, oglašale mine, puške in strojnice. Včasih je nekajkrat zapored ostro zatreskalo iz tankovskih topičev.

Pismo, ki so mi ga kot pisatelju »Kaplana Martina Čedermaca« pisali beneški Slovenci, me je presenetilo. Ne bi ga bil pričakoval niti v sanjah. Hkrati me je razveselilo. Besede, ki sem jih pisal pred leti, so našle zvočen odmev. Velika pola črtanega papirja, ki ga še danes vidim pred seboj, je bila z velikimi, krepkimi črkami popisana na treh straneh. Vrstice, porojene iz srčne bolečine, so vpile in prosile, izražale gorečo upanje, »da bo Osvobodilna fronta napela vse sile za rešitev beneških Slovencev pred neizbežnim poginoma.« — »Zakaj beneški Slovenci,« je bilo dalje v pismu, »so zaslužili, da se ne le Slovenci, temveč vsi Slovani zavzamejo za njihovo rešitev, saj so s svojo žilavostjo in odporom skoraj poldrugo tisočletje zadrževali prodiranje italijanstva v slovenske pokrajine. Ko so fašisti hoteli zrušiti ta tisočletni zid, je eden izmed Čedermacov obupno vzdihnil: Samo še kaka svetovna katastrofa nas more rešiti iz objema peklenskega fašizma.«

Prišla je svetovna katastrofa in z njo tudi prvi pohod slovenskih partizanov v Beneško Slovenijo. Po tisoč in tri sto letih so slovenski junaki zopet prelivali kri pri Sv. Kvirinu, na obronkih Matajurja, v bojih proti novim Langobardom za slovensko zemljo. Na tej zemlji so posejani grobovi vseh tistih, ki so padli za domovino, za svobodo, za rešitev beneških Slovencev.

In dalje: »Skrbite, da ti grobovi ne bodo teptani v tuji državi! Ta zemlja je naša, zopet posvečena s krvjo slovenskih junakov. Naše, od letalskih bomb porušene in požgane vasi, postreljeni ali v sužnost odpeljani moški in ženske, so žrtve, ki ne smejo biti pozabljene. Nočemo več biti sužnji teh barbarov! Glas naše krvi in našega jezika kliče po združitvi z materjo Slovenijo.«

Ze stoletja čakamo, da nas ostali Slovenci spoznajo za brate, da se zavzamejo za nas in nas rešijo sužnosti, v katero nas je pahnil meč beneške republike. Stoletni sovražnik nas hoče izbrisati. Rodili smo se v sužnosti, kratili so nam pravico do izobrazbe, da se v nas ne prebudi narodna zavest. Nismo se smeli ozirati na vzhod, da bi vas ne spoznali. Bili smo še majhni otroci, ko so nam polnili ušesa, da nismo Slovenci, da smo Italijani, vi pa da ste barbari, ki vas moramo sovražiti. Mešali so nam možgane, pili so nas, da bi lahko z nami delali po svoji volji in da bi se mi ne zavedali sužnosti. Vendar naša kri in našega jezika niso mogli izbrisati, klic narave se ne da zatajiti.

Slišali smo glas maršala Tita, da mora Slovensko Primorje priti k Jugoslaviji. Radi bi slišali vaš glas, da tudi Beneška Slovenija spada k Slovenskemu Primorju, in to brez pogajanj, brez besed, brez plebiscita, ker je to slovenska zemlja in na nji še vedno prebivajo Slovenci. Prosimo vas, da v teh dneh negotovosti pomirite naše živce z odgovorom matere Slovenije svoji hčerki Beneški Sloveniji, kakor jo je miril naš pesnik Peter Podreka:

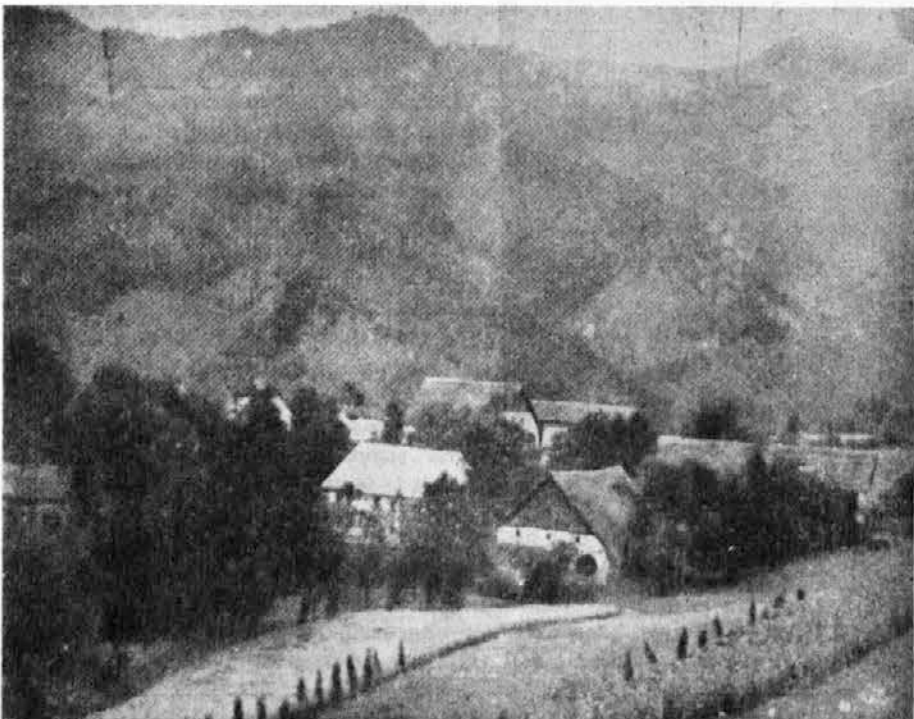
Ne misli tak — hčerka slovenska!
Ne obupaj na lastni prihod:
Naj pride še sila peklenska,
ne uniči slovenski narod!

Ali je tem besedam treba še kaj dodati? Temu, kar govori srce iz tisočletne bolečine, ni treba ničesar več dodajati. Pismo je bilo brez podpisa. Kdo bi bil tedaj tvegal svoje ime pod tak dokument? Pač, podpis je bil: »Več Čedermacev«. V duhu sem zagledal pred seboj starega, sivolasnega kaplana, ki sem ga bil nekoč obiskal na svojih poteh skozi Nadško dolino. Razkazoval mi je svoje bogastvo, slovenske knjige, ki jih je jemal iz stenske vdolbine za ognjiščem. S suho, žilnato roko je zaljubljeno božal Gregorčičeve Poezije in pri tem mu je drhtel glas. Ali je ta roka napisala pismo, polno temnih strahov in svetlih upanj, ki je ležalo pred menoj?

Ne, ta starček je bil že pred leti legel v grob. A čemu bi iskal roko, ki je zapisala tiste besede? Naj je bil kdorkoli, pisal jih je s svojo srčno krvjo. In izrazil je vse tisto, kar je morda komaj zavestno težilo naše ljudi, ki so živeli na tistih sončnih, lepih, siromašnih bregovih... V pismu ni bil le krik »Čedermacev«, zdelo se mi je, da je spregovorila vsa teptana zemlja ob Nadiži, Teru in Režiji.

Tako brdko toplo se mi še nobeno pismo ni dotaknilo srca. Kaj naj odgovorim v imenu matere Slovenije? To, kar smo tiste dni vsi čutili in govorili. In kar so naglas vpili grobovi naših ljudi na področju Matajurja in pri Sv. Kvirinu ob Nadiži. In kako naj jim to povem, da jih bo moj glas dosegel v tisto daljavo mimo sovražnikovih postojank in zased? Napisal sem članek za »Partizanski dnevnik«. Težko mi je bilo tisto pisanje. Mučil sem se, da bi zajel v besede vsaj malo tiste prepričljivosti in srčne topline, ki je vela iz pisma. Ne vem, ali se mi je to posrečilo.

Ko je kurir skozi noč in temo odnesel rokopis v tiskarno, smo se pred prodirajočim sovražnikom umikali globoko v gozd. Leže pod šotorom, na katerega so tolke kaplje dežja, sem mislil na želico z gozdovi kostanjev in na usodo njenih ljudi... Od takrat se je mnogokaj spremenilo. Le pismo iz Benečije, ki ga nikoli ne pozabim, je še vedno živo, kakor da je bilo napisano včeraj...

ZAKOJCA nad Baško grapo, rojstna vas Franceta Bevka. To je svet, ki ga poznamo iz nešteti njegovih povesti.

Slovenci v Sloveniji Odpovedi naših emigrantov

Mi furlanski Slovenci se počutimo, da smo manj vredni kot drugi ljudje. Kako se ne bi počutili, ko pa je vse okoli nas tako revno. Naše vasi so kakor slabo zložena gnezda lastovk. Hiše, ena bolj slaba kot druga, se tiščijo tesno skupaj. Po cesti in poti med hišami se razliva gnojnica. Obleženi smo bolj slabo, ker imamo takšno delo, da je dobre obleke škoda.

Pomislimi pa moramo, da drugi Slovenci: v Jugoslaviji v Sloveniji, na Korškem pod Avstrijo in Slovenci na Tržaškem in Goriškem in Italiji živijo dosti boljše in bolj gospodsko kot mi.

Posebno Slovenci v Jugoslaviji zadnja leta zelo hitro napredujejo. Mi imamo opravka v obmejnem pasu s Slovenci na Unejskem in Kanalskem, to je s Slovenci okoli Eovca, Kobarida, Tolmina in Kanala ob Soči, kjer vidimo, da se zmerom ne živijo tako dobro kot Slovenci na Kranjskem in Stajerskem. Na Unejskem ob Soči še zmerom nimajo toliko industrije kot pa jo imajo v centralni Sloveniji. Pa tudi že na Unejskem dobivajo leto za letom po kakšno industrijo v krajih, ki so tako veliki kot naš Speter.

V centralni Sloveniji okoli Bleda, Jesenice, Kranja, Ljubljane, Celja in Maribora so skoro iz vsake družine zaposleni v industriji.

V centralni Sloveniji ne delajo več slovenski delavci nikjer več na odprtem, kjer pada dež ali pa sneg ter peče sonce. Slovenci ne delajo več kot gradbeni delavci za zidavo hiš, cest, mostov, re-

gulacijo potokov in rek. Tudi ne marajo iti k železnici, da bi popravljali železniške proge. Skoro vsa Slovenija je pokrita s krasnimi smrekovimi in bukovi gozdovi, toda slovenski delavci ne marajo več delati kot drvarji, kot gozdni delavci. Pri delih na cestah tudi ne vidiš več slovenskega delavca. Slovenija ima precej rudnikov premoga, karbena, toda že so začeli zmanjkovati delavci rudarji, ker gredo rajši mladi slovenski delavci v tovarne.

Če pride eden od nas v Slovenijo se mu zdi kot da bi bil v Germaniji, Franciji ali kakšni drugi evropski državi. Slovenci delajo samo po fabrikah in so inženirji, tehniki, zdravniki, profesorji in sploh ljudje, ki so študirali na univerzi. Takšna dela kot delamo mi v Germaniji in Šviceri na odprtem, ne delajo domači Slovenci, ampak Hrvati in Srbi iz drugih jugoslovanskih republik, kjer še ni tako razvita industrija kot v Sloveniji. Slovencem ni treba zdaj hoditi nikamor na delo od doma, ker imajo doma toliko služb, da jih izbirajo. Slovenci so zdaj samo industrijski delavci doma, vsi z visokimi tehničnimi kvalifikacijami. So taki kot Nemci ali Švicarji ali Francozi, ki ne primejo več za nobeno navadno nekvalificirano delo.

Tudi na Unejskem, kjer ni bilo po vojski še nobene industrije, je vsako leto več fabrik in bodo v par letih imeli dovolj dela doma v tovarnah. Mi sami smo priče, kaj so že napravili v zadnjih petih letih na Unejskem.

Pisali smo že večkrat, kako tisoči naših emigrantov pošiljajo mesec za mesecem rimesse: po 10 tisoč, 15, 20, 25, 30 tisoč in tako naprej, nekateri redki tudi po 50.000 lir, kakor pač kdo more.

Velika večina družin doma skrbno gleda, kako bo porabila denar za življenje. Seveda ljudje ne jedo kot enkrat kuhinjo, južno iz polente in sira ter zvečer župo ali pa batudo. Časi za takšno hrano so minuli in ljudje kupijo skoraj vse v boteži, le krompir, mleko, grah in nekatere druge pridelke imajo doma. So pa primeri nekaterih družin, ki lahkomišno razfrčkajo vse, kar jim prinese rimessa in ne pomislijo, s kakšnimi žrtvami spravijo naši očetje, bratje in strici rimesso skupaj.

Naši emigranti živijo v emigraciji kot pravi samotarji, pusteži, kot da bi bili v kakšnem konventu.

Če hočejo kaj poslati domov se morajo vsemu odpovedati. Ne smejo piti ne belgijskega, ne francoskega vina, ne švicarskega ali pa nemškega piva.

Kadijo že, toda zmeraj najslabše cigarete, tak smrad, ki peče in žge po grlu.

Navadno vzamejo po pet, šest skupaj kakšno sobico in jim kuha žena kakšnega kompanja.

Birerije, bistroje, oštarije vidi jo le ob sobotah, ko gredo, da vržejo kakšne karte.

Hodijo po tujih mestih in si ne morejo ničesar privoščiti. Gledajo v okna, pa ne morejo kupiti, ker je zmeraj misel tu na nesrečno rimesso, ki mora biti odposlana.

Nedelja je sicer dober dan, ker ni treba delati, ni treba zgodaj vstati, ker se poleži kakšno uro več; je pa dolgočasen dan, ker ne vedo kaj početi. Vsaka zabava nekaj stane in je nedelja posebno nevarna, da bi zapravili denar.

Življenje v emigraciji teče za večino naših ljudi samo v delu in v prostem času v pohajkovanju in nostopanju, ker ne morejo stopiti v noben lokal, ker vse stane. Kakor hitro stopiš v lokah, moraš nekaj popiti, gorje pa če še nekaj poješ: marke in razne sorte fran-

ki, kar letijo od tebe.

Najboljše v emigraciji je za mlade poube, ki še nimajo doma družine. Ti se še skušajo lepše oblačiti in se sukajo okoli mladih čech, ki pa navadno, na žalost ne marajo imeti dosti opravka z emigrantskimi delavci. Mladi puobi imajo tudi boljšo priložnost se navaditi tujih jezikov.

Od ust si morajo naši emigranti cdtrgati, da lahko pošiljajo rimesse. Tega bi se morale vse družine doma zavedati, ko na banki inkasirajo denar rimess. Kakor emigranti bi morale žene doma desetkrat premisliti, kaj bodo lupile.

Ne moremo zameriti našim emigrantom, ko pridejo pozimi domov, da se veselijo, da pojejo in nijejo po oštarijah. Nekaj veselja hočejo imeti tudi oni od življenja.

Z GORA' V DOLINO

Zivmoreja terja od nas dosti truda. Kope sena, ki smo jih nakosili preko poljetja, je treba prnesti domov živini. Po strmih stezicah nosimo bremena na hrbtu, starejši si pa pomagajo s košem, ki je naš zvesti spremljevalec skozi vse življenje. Kjer ni kolovozne poti, je treba prenesti tudi vse poljske pridelke v košu.

Naši mrtvi v Kobarishkem ossariu

Zdaj ko gremo lahko v Kobarid vsak teden s propustnico, lasciapassare, običeemo lahko vse znanee in prijatelje in pa tudi staro žlahto po vaseh od Robiča, Kreda, Borjane do Breginja in Logja.

Dobro pa bi bilo, da se spomnimo pa tudi naših dragih, ki tu počivajo pod zeleno rušo v velikanskem britofu italijanskih vojakov, ki so padli v prvi svetovni vojski v hribih okoli Soče od Rombona do Krna in Mrzlega vrha. Pokopališče je držano v najlepšem redu in okoli njega se širi velik park. Italijanski generalni konzul iz Kopra dr. Zeechin pride vsako leto polagat vence v spomin padlih vojakov grigio-verde.

Izpisali smo si imena vseh tistih, ki so doma iz naših krajev v Furlanski Sloveniji:

1. Agostino Gosniach
2. Giovanni Grisctig
3. Giovanni Kristan
4. Giuseppe Kanalez
5. Giuseppe Marchiol
6. Agostino Marchiol
7. Giuseppe Marinic
8. Eugenio Michelizza
9. Giovanni Mosehitz
10. Antonio Negro
11. Bartolomeo Negro
12. Pietro Negro
13. Mattia Pascolo
14. Giuseppe Rosic
15. Lodovico Scubla

16. Luigi Sturmig
17. Pietro Vogric
18. Nadalio Zorza
19. Valentino Zorza
20. Giuseppe Stres
21. Alvisc Dreseic
22. Francesco Di Lenardo
23. Domenico Del Medico
24. Pietro Culletto
25. Giuseppe Coos
26. Gustavo Codarin
27. Andrea Clinaz
28. Angelo Cedermac
29. Agostino Cencig
30. Angelo Cencig
31. Eugenio Cancellier
32. Vittorio Busi
33. Carlo Bonini
34. Giovanni Battola

Na žalost je naših ljudi padlo mnogo več v prvi svetovni vojski, in tudi v hribih okoli Kobarida, Boveca in Tolmina. Za nekatere se ne ve, kje so padli in figurirajo med Ignoti. Tudi na ossariu v Kobaridu so kosti nekaj tisoč neznanih vojakov, ignoti. Naši ljudje iz prve vojske niso padli samo na Tolminskem, ampak tudi na Krasu in so nekateri pokopani v ossariu Oslavje pri Gorici in v velikanskem vojaškem britofu Redipulje na Krasu. Precej jih je padlo tudi na Tirolskem in okoli Asiaga in Sette comuni.

Od prve svetovne vojske je že minilo 42 let in tisti naši možje, ki so se borili

v alpskih bataljonih z »austriaki«, imajo zdaj že najmanj 60 let in še več. Tisti, ki so padli in ki počivajo sedaj pri sv. Antonu v Kobaridu, bi bili sedaj, če bi ostali živi, nonoti, dedje ali pa stari strici. V družinah se jih za vahte še spominjajo in govore o mladih pobih in možeh, ki so šli na fronto in ki jih ni bilo več nazaj. Spominjajmo se jih tudi mi in kadar gremo v Kobarid, stopimo kakšenkoli, posebno za vahte, še mi do naših 34 ubogih ljudi, ki molče trobentajo, kako neumna je vsaka vojska in kako draga stvar je mir.

V drugi svetovni vojski smo izgubili na frontah dosti manj ljudi kot v prvi, pač pa več po raznih lagerjih in campih. Največ je padlo naših vojakov v Rusiji, ko so morali iti z divizijo »Julio« na rusko fronto. Te bo težko zbrati in bo ostal za njimi le spomin.

Iz TERSKE DOLINE

V kratkem bodo odprli kantir, ki bo popravil pokopališče v Brdu in Muzcu. Za nardit to delo bodo najeli 15 delavcev, ki bodo delali 2 mesca. Delo bo kostalo 1 milijon lir.

Dolgo so čakali, pokopališča so tako zapuščena, da so podobna plevelni njivi. Če bi se zganili vsaj kak mesec prej, da bi bila pokomodana za vahte.

Ovčja vas bolj starinski izraz. Prvo domače ime vasi je Ovčja in ne Volčja vas, ker so tod pasli predniki ovce. Potok dovaja vedno močan tok vode, ki se kmalu ob izhodu iz doline združi z manjšo, komaj od izvirkov prihajajočo Filco, ki na tem mestu dobi ime Fela, čeprav je manjši od pritoka, pač pa ji daje glavno smer po dolini. Od tu dalje ima Fela že podobo male reke, ki vedno bolj narašča, ko sprejema številne male potoke z obeh strani. Od vhoda v dolino pri istoimenski železniški postaji do vasi je komaj dva kilometra poti. Vas leži na razvaljenem pobočju v dolino vlegajočih se višin in je nekako amfiteatralično razvrščena, romantična in slikovita med zelenimi logi in obilnim smrejem na v sledujo dvigajočih se velikanih Viš, Nabojs in desno bolj v notranjosti Montaž ali Poliški Spik. Zaledje, ki je ob vznožju teh velikanih, je vsled svojega visoko - gorskega značaja zelo vabljivo za izletnike, hribolazce in letoviščarje. To je Zajzera, katere ime se nanaša na Rajbeljsko jezero, vendar leži Zajzera bolj zadaj za njim, tja preko sedla Prašnik, kjer je prehod iz Mrzle doline v Zajzera.

Nad vasjo za hotelom »Saisero« (za jezerom) se nam odpre lep razgled na Višarje iz južne strani in na vse že znane gorske velikane, ki v mogočnem polkrogu obkrožajo gorsko globel. Tu vlada značilna tišina visokega gorovja. Ovčja vas ima lično cerkvico na malem griču, sredi drugih hiš, ki so razvrščene ob imenovanem potoku. Vas šteje komaj 235 prebivalcev, med temi je 86 Slovencev in 149 Italijanov, ki so se naselili po izselitvi domačinov na Koroško. Ovčja vas, kamor se je od 60 preseljenih družin vrnilo le 10, je danes v narodnostnem oziru močno omahnila. Šolska mladina začenja tudi doma uvajati

italijansko govorjenje, edino starejši znajo in še malo govore domače narečje; poleg tega pa še kakšni priseljenci, kak trgovec Italijan in podobni pomagajo, da slovenska govornica vedno bolj izginja. Prej pa je bila vas docela slovenska, dočim je sedaj slovenski jezik ohranjen le še v cerkvi pri bogoslužju, ker je duhovnik beneški Slovenec.

Vas je drugače pusta; gospodarsko stanje je podobno kot v ostalih dveh vaseh, morda bo dala v tem oziru večji razmah vzpenjača, ki so je zgradili od postaje v Ovčji vasi do Višarij. Tu smo že 807 metrov nad morskovo višino, kar se posebno pozna poleti, ko je na letovanju vse polno tujcev, posebno iz Trsta. Pozimi pa nudijo razsežne snežne poljane dokaj priprave in lepe pogoje za smučanje in sankanje. Po poti dalje in globlje v gornji del doline, ki krene na desno proti podnožju Montaža (2752 m), se pride na mesto za vzpon na ta siloviti vrh. Tam so tudi Kostrunove glave ali špice (2495 m) z vrhom, od koder je krasen razgled na bližnji Viš (nemško Wischberg), dalje proti severu pa je v tej skupini Nebojs (2307 m), ki ima lepo obliko piramide, dočim je na jugu prelaz Zleb (Sella di Nevea), nad katerim se ob koncu Rezijanske doline dviga Kanin. Izhodno proti Rajblu so vrhovi Koniška špica (2335 m) ter Gamsova mati in Bela špica približno istih višin. Preko sedla Prašnik (1456 m) ob južnih sklonih Lovca (nemško Steinerner Jaeger) vodi gorska steza v Mrzlo dolino in dalje v Rajbel ter k jezeru. Nekako na polovici poti pa se odcepi druga steza, ki vodi na Višarje in od tod nizdol do naselja Mrzli potok (nemško Kaltwasser, italijansko Rio freddo) in Rajbel. Pogorje Lovca obsega raztegnjeni gor-

OVČJA VAS

(nemško Wolfsbachtal, italijansko Valbruna). Glede oznake te vasi pravijo italijanski potopisi, da bi naj bila

Katera zemlja ni dobra za sadovnjake

Da močvirna (umida) zemljišča niso pripravna za sadne nasade vemo vsi. Skoraj vsi smo prepričani, da bodo sadna drevesa lahko uspevala ob robu močvirja. In vendar ni tako. Lahko uspeva mlado drevo tam leta in leta prav dobro, ko pa korenine pridejo do močvirja, začne drevo hirati in nazadnje pogine. Samo če bi močvirje mogli izsušiti, bi bila rešena drevesa pred poginom.

Tudi preveč težka zemlja ni pripravna za sadno drevje. V take zemljine zrak nima dostopa in korenine ne morejo prodirati v globino.

Ce bi težke zemlje zrahljali v globino enega ali celo dveh metrov, bi drevesa v težki zemlji lahko dobro uspevala, če ta vsebuje dosti redilnih sostanc.

Popolnoma nepripraven je za sadne nasade prod, torej vse tiste zemljine, kjer je pod tenko plastjo plodne zemlje prod, bodisi samo naplavljen kamenje ali pa kamenje z debelo zrnatim peskom. Tu bi sadno drevje našlo premalo redilnih sostanc za razvoj.

Peščene zemlje so lahko pripravne, če poleg debelo zrnatega peska vsebujejo tudi dosti finega peska in glin, ker potem zadržujejo še bolj vlago. Vselej pa potrebujejo peščena tla dosti gnoj, to pa zato, ker so že sama po sebi ubožna, poleg tega pa tudi gnoj hitro razkrajajo in pesek redilnih sostanc ne zadržuje. Od daja jih hitro na rastline in na vodo, ki uhaja v globine.

V bodočnosti bodimo torej previdni. Če hočemo saditi na zemljini, kjer si nismo na jasnem, kakšna je v globini do 1 in pol metra, tedaj prej napravimo tam luknje do te globine in si dobro ogledimo zemljo pa tudi to, kako leže posamezni sloji zemlje na tem kraju.

Tudi borova zemlja je za sadovnjake nepripravna, ker bi drevesa uspevala samo ob najboljšem gnojenju in zadostnem apnenju. Na borovih tleh bomo sadili le, če sploh nimamo boljše zemlje, in tudi tedaj samo v malem obsegu, ker pridelek lahko izsilimo samo ob rednem vsakotnem gnojenju.

Vpliv toplote na vrenje mošta

Vrenje poteka najbolje, če znaša toplota 18 stopinj. Če smo trkali v toplih dneh in v opoldanskih urah, bo mošt v večini primerov imel zaželeno temperaturo. Če smo pa trkali v hladnih dneh, je pa treba ugotoviti, koliko stopinj ima mošt. Če je prehladen, bomo morali ukrepati. Včasih zadostuje, da pokrijemo vrelo kad s slannatim pokrovom. Če je mošt le prehladen, bomo morali nekaj mošta segreti in pomešati s hladnim. Navadno segreje mošt na 60 ali 80 stopinj. V sledeči tabeli navajamo količine, ki jih moramo doliti vsakim 100 litrom hladnega mošta. Pod I. je toplota hladnega mošta, pod II. in III. pa toplota segretega mošta.

I.	II.	III.
	na 60 stop.	na 80 stop.
5 stop.	30,97 litra	20,97 litra
6 »	28,80 »	19,35 »
7 »	26,19 »	17,90 »
8 »	23,80 »	16,12 »
9 »	21,42 »	14,51 »
10 »	19,04 »	12,91 »
11 »	16,9 »	11,27 »
12 »	14,28 »	9,67 »
13 »	11,90 »	8,06 »
14 »	9,52 »	6,45 »
15 »	7,14 »	4,85 »

Zaradi večje jasnosti bomo navedli še primer. Če imamo 400 litrov mošta, ki ima 13 stopinj in hočemo, da bo dosegel 18 stopinj, bomo vzeli 57,25 litra (14,28 × 4) na 60 stopinj ali 38,5 litra (9,67 × 4) na 80 stopinj segretega mošta in ga dolili v sod, kjer je 400 litrov hladnega mošta. Mošt

Nabirajmo zdravilne sadeže

Ljudje zelo cenijo limone, ne zavedajo pa se, da je limonov vitamin tudi v šipku ali divji roži in to v še večji meri; saj ima v sebi 10 gramov limoninega soka 100 mg vitamina C, 100 gramov šipka pa 1000 mg vitamina C.

Šipek pa ima v sebi tudi vitamin P, ki so ga odkrili pri papirki in limonah; ta vitamin P se upira posebno strupu davice (difterite). Jest šipek se pravi torej jesti zdravilo. Največ dobrih sostanc pa je v šipku, ko še ni prezel. Naberite si ga torej, ko je trd in prezel in ob suhem vremenu. Lahko ga posušite in še bolje je, če napravite iz njega marmelado.

Se dosti bolj okusen od ruskega čaja

(te) je šipkov čaj. Naberimo rdeče šipkove plodove, jih posušimo in razrežemo. Iz tega dobimo zlatorumen čaj zelo fine arome, ki ne potrebuje ne limone in skraj nič sladkorja ter je izobno zdravilo, ker lajša bolečine v mehurju, ledvicah, pa tudi pri želodčnih krčih, krvavem črevesu in želodcu. Če jemo šipek s semeni in dlačicami prežemo iz črevesja gliste, zato je dobro, da jedo šipek glistavi otroci. Sirup (širopo) iz šipka pa poživlja dihanje, krvni obtok in prebavo.

Sedaj uničujmo zimskega pedica

Prišel je čas, ko so začeli zimski pedici lesti iz zemlje. Samci, ki imajo razvita krila, letajo v vrhovih dreves, kamor hite po debelih samice, ki zaradi okrnjenih kril ne morejo letati. Oplojene samice odlože na vrhu kakih 200 do 250 jajčec v kupčke po 20 do 40 skupaj. Jajčeca ostanejo čez zimo na mestu. Mraz jim ne škoduje.

Ko drevje ozeleni, se pojavijo zelene gosonice, ki imajo na sprednjem delu života tri, na zadnjem pa dva para nog. Premikajo se tako kakor da merijo pediti in zato se kličejo pediti.

Mlade gosonice zapredajo mlado listje in ga objedajo. Pozneje se razlezejo po vejah in pogostokrat obžro drevo do gola. Ko dorastejo, se spuste po pajčevih nasti niti na zemljo, se zabubijo in ostanejo tam do pozne jeseni.

Zimskega pedica pokončavamo najlaže s tem, da ujamemo samice na poti na drevesa. Tale mesec opašemo drevesna debla in drevesne kole 1—1,50 m od tal z lepljivimi pasovi; na nje se ulove samice, ki hite v vrhove. Z vsako ulovljeno samico uničimo njen zarod, to se pravi 200 do 250 gosenic.

Pri škropljenju sadnega drevja z drevesnimi karbolinimi uničimo tudi zalego zimskega pedica, a ne tako sigurno in tako dobro kakor z o pravem času nastavljenimi pasovi.

Koristni nasveti

DUH PA NAFTALINU bomo hitreje odstranili iz oblek, če jih razobesimo v toplo sobo, ker toplota naftalin omehča.

KIS OČISTIMO, če mu pridamo nekaj mleka in sicer po eno žlico na en liter. Potem steklenico močno pretresemo in pustimo stati dva dni. Usedlina sede na dno in čisti kis počasi odlijemo.

BRUŠENO STEKLO lahko lepo očistimo, če bomo na vsak liter vode dodali še po eno žlico salmiaka (amoniaka) in ga zdrgnili s to mešanico.

Nekaj o vzrejnih boleznih telet

Med vzrejne bolezni mladih živali štejejo vse bolezni, ki se pri njih pojavljajo od rojstva do spolne zrelosti. Teleta v tem času boleha za različnimi boleznimi. Razlikujemo bolezni, ki se pojavijo pri sesnih teletih, pri teletih ki jih odstavljamo in pri odstavljenih.

Teleta se lahko okužijo, ko se še razvijajo in poginejo hitro po porodu, ali pa se okužijo takoj po porodu in poginejo v prvih petih dneh. Bolezni v tem času so najbolj pogoste in tudi najbolj nevarne. Živali se okužijo na popku, ali pa na črevesni sluznici. Take okužbe (infekcije) lahko preprečimo pri mladih živalih z razkuževanjem (dizinfekcije) popkovine in s tem, da mladičem privežemo nagobčnike, da ne morejo brskati po okuženem nastilju.

Najbolj nevarna bolezen pri teletih je

griza, ki jo povzročajo bakterije ali kolicili. Te klice najdemo povsod: v prebavilih popolnoma zdrave živali in celo v mleku. Povzročitelji bolezni pridejo v žival po prebavilih, bolj poredko pa skozi popkovino. Zdrava črevesna sluznica je dovolj odporna proti tem bacilom. Če pa se je ta odpornost zmanjšala, na primer zaradi prehlada ali zaradi nepravilne prehrane, prodre kužne klice v kri. Za to boleznijo zbolijo teleta prve tri dni življenja, pozneje bolj redke. Taka teleta prenehajo sesati in dobe hudo drisko. Izmečki, v začetku rumeni, postanejo zelenkasto rumeni. Teleta imajo vročino, veliko leže in poginejo v enem ali dveh dneh. Bolezen se pojavlja v zimskih mesecih, posebno pri hlevski reji in navadno naglo preneha, ko živali pridejo na pašo. Ker so izvor okužbe večinoma stare živali, izločevalke kužnih klic, je vsekakor potrebno, da mlade živali vzrejamo ločeno od odraslih, potrebno je tudi napraviti posebne prostore za telete. Ko je bolezen že izbruhnila, jo je težko zdraviti. Preprečujemo jo s tem, da posvetimo vso skrb higijeni in pravilnemu krmljenju (fuotranju). V zadnji tretjini brejosti ni priporočljivo kravam pokladati industrijskega krmila s silažo. Pri teletih pa lahko takoj, 1 do 3 ure po porodu damo približno 1,5 dcl materinega mleka, v katerem raztopimo 2 žlički topljivega aureomicina. Nato do starosti šestih tednov dajamo vsak dan zjutraj enaki količini mleka po ¼ žličke aureomicina. Z nekoliko večjimi količinami aureomicina lahko poskusimo zdraviti bolna teleta, a le po veterinarskem nasvetu.

(Se nadaljuje)

TEMPERATURA IN PULZ PRI DOMAČIH ŽIVALIH

Vsak živinorejec bi moral vedeti, kako visoka je običajna temperatura pri domačih živalih. Le na podlagi tega bi lahko klical živinozdravnika v primeru večjega povečanja temperature pri eni ali drugi živali.

Temperaturo pri naših živalih merimo tako, da porinemo termometer v zadnjico za pet minut. Merjena na ta način je normalna temperatura živali naslednja: konj 37,5—38 stopinj; krava 38,5—39 stopinj; ovca in koza 38,5—39 stopinj; prašič 38,5—39 stopinj; pes 38—39 stopinj.

Navadno bije žila pri živalih takole: konj 30—40 krat na minuto; krava 50—70 krat na minuto; ovca 70—80 krat na minuto; prašič 70—80 krat na minuto; pes 60—80 krat na minuto.

Število utripov se veča z višanjem temperature.

POLZI NA VRTU

Večkrat se naše gospodinje jezijo, da jim polži na vrtovih pojedjo solato ali drugo zelenjavo. Temu se da lahko pomagati. Po vrtu raztrosimo nekaj žaganja, katerega smo prej pomešali z živim apnom (calce viva) in polži bodo kmalu izginili.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Reg. Videmske sodnje št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

ski greben z več vrhovi, od katerih najvišji ima 2071 m višine. Skalovje je razjedeno od neurij in zoba časa, med ljudstvom pa je še ohranjena bajka o zakletem lovcu.

Vrnimo se zopet na glavno cesto ob vhodu v Ovčjo dolino in korakajmo proti naslednji vasi, ki se imenuje

ZABNICE

Cesta prekorači, medtem ko krene bolj proti vasi, malo Filco, ki prihaja od svojih izvirov pod Ukovškimi planinami in dobravami ter teče naprej v smeri proti Zabnicam do razvodne črte pred vasjo in krene potem v zapadno smer proti Ukovškim poljanam. Ko sprejme od leve strani Ovčji potok, si utira pot dalje po Kanalski dolini in po Železnem kanalu do svojega izliva v Tilment in s tem v Jadransko morje. Ako ne bi bilo tukajšnega razvodja, bi Fela tekla proti izhodu do Trbiža in tam z Zilo pod Beljakom v Dravo in končno z Donavo v Črno morje.

Železniška proga se vije pod vasjo ob robu vznožja Višarij. Pod progo so do vasi travniki, ki so malo ugreznjeni, tako da zaostaja na njih voda po obilnem dežju in vsled kopnenja snega. Pomladi se zaredi v tukajšnjih jarkih veliko žab in regljanja ni konca ne kraja. Odtod je dobil kraj svoje ima Zabnice (nemško brezpomembno Saifnitz in italijansko Campo rosso, češ, da je bila za časa Napoleona pod vasjo velika bitka in je bila zemlja vsled tega prepojena s krvjo). Glavna cesta gre naravnost skozi vas, postaja pa je na spodnjem koncu vasi proti Trbižu.

Pred prvo vojno, torej za časa Avstrije, ko so bile šole utrakvistične, se je slovenščina poučevala le spočetka v 1. in 2. razredu, v naslednjih razredih pa je obveljal nemški jezik. Drugače so se otroci učili slovenščine doma pri zavednih starših. Imeli so tudi prosvetna društva, prirejali so igre in veselice, stiki z bližnjo Gorenjsko pa so pomagali krepiti narodno zavest.

Pri ljudskem štetju leta 1890 so v Zabnicah našli 806 Slovencev, 373 moških in 433 žensk; 51 Nemcev (26 + 15) ter 2 Italijana. Tako razmerje se je obdržalo do konca prve vojne. Na strankarsko - političnem področju sta pri občinskih volitvah leta 1908 dobili 6 odborikov napredna in 4 klerikalna stranka.

Ko so bili po prvi vojni ti kraji priključeni Italiji, se je njihovo gospodarsko in trgovsko stanje bistveno izboljšalo, ker so prišli pod državo, ki potrebuje baš to, česar imajo oni dovolj, namreč lesa. Glede narodne zavesti, njene utrditve in ohranitve je bilo ljudstvo v prvem času jako odporno. Toda čas je mineval, položaj se je spreminjal in če je hotel kdo dobiti službo ali doseči kakšno zaposlitev, je moral kloniti. Mnogi so postali omahljivi, v bistvu pa so le ostali Slovenci.

Po italijanski zasedbi so bile tu kot na Goriškem sprva slovenske šole. Z letom 1923 pa so fašisti začeli postopoma uvajati italijanščino, dokler niso do leta 1927 slovenščino popolnoma izrinili iz šol. Sedaj po drugi vojni pa so šolske oblasti uvedle nekaj pouka nemščine, dve uri na teden po rednem pouku. Ta pouk nemščine smatrajo kot nekakšno kompenzacijo za slovenščino, ki bi morala biti uvedena kot na Goriškem.

Pri ljudskem štetju leta 1936 so v Zabnicah našli 912 prebivalcev, od teh 2/3 Slovencev in 1/3 Italijanov. Pravi Nemcev ni, ker so večina že pred vojno optirali za Avstrijo. K opciji so jih že v letih 1938 in 1939 navedli posebni agenti, poslani iz Trsta in Celovca. Ljudstvu so obljubljali službe, podpore in splošno blagostanje, ki jih čaka v Avstriji. Zaradi neustreznih okoliščin, v kakršnih so do tedaj živeli v Italiji, je imela ta propaganda viden uspeh. Ljudem so obetali, da bodo preseljeni v koruške pokrajine, kjer jim bodo sezidali skupne vasi, kakor so jih imeli doslej in da bodo le-te poimenovali po tistih krajih, od koder so se izselili, n. pr. Nove Zabnice, Nove Ukve itd., seveda po nemško. Ljudje so se dali premotiti in se začeli izseljevati iz Zabnic, Ovčje vasi, Rajbla, Fužin in od drugod. Iz vsake vasi se je izselila malone polovica prebivalstva. Vendar pa so morali kmalu objektivati svojo nepremišljenost, ko so videli, da so jih Nemci nalagali in jih naselili v Beljak, Lienz, St. Vid ob Glini, Feldkirchen in po raznih slovenskih krajih, toda le v manjših skupinah in posamič, ne pa skupno, kakor so jim prvotno obljubljali in zatrjevali. Da pa so Nemci te nove državljane naselili po omenjenih krajih, so brez premišljanja izgnali domačine, ki pa so se po zlomu Nemčije pričeli zopet vračati in uveljavljati pravice do svoje lastnine. Zapeljani priseljenci so tako ostali brez strehe in imetja, ker so svoje domačije v Kanalski dolini pri odhodu prodali — večinoma Italijanom. Tej žalostni usodi so se izognili le oni, ki svojih domov niso hoteli zapustiti.

(Se nadaljuje)